

Sosyolog gözile

Kendimize dönüş

YAZAN:

Prof. Hilmi Ziya Ülken

Şehirle köyün bu güne tarihin arasına gözlerimizi miyoplaştıran derin bir mesafe girdiği zamandanberi kendimizi unutmaya başladık. Aydının halkla bağları kesildiği, körü körüne batı hayranı olduğu bu devirde gösterişi büyük, neticesi zayıf denemeler yaptık. Düşüncemiz, duygumuz kendi kökleriyle ilişkisini keserek, mânevî ufkumuzda yeri olmayan modellerin acemi ve kısır kopyalarını verdi. Bir yanda taze aşularla canlanması imkânsız bir hale gelmiş olan eskinin bayat kopyaları tekrar edilirken; öte yandan bizim için bütünü yeni bir âlemden duyulmamış, yaşanmamış aktarmalar, büyük iddialı fakat cılız özelliği adaptasyonlar yapıyordu.

Yeni bir kültür çevresine girmek kolay iş değildir. Uygur devrinde Budist, Maniheizm medeniyetlerine, daha sonra İslâm medeniyetine girerken çektiğimiz sıkıntıları o devirlerin eserleri gösteriyor. On beş asırda üç kültür çevresinde yaptığımız sarsıntılı tecrübeler, bize hiç değilse şu dersi vermektedir: millet olarak bütün yaradılar, zamanın değişimleri içinde devam eden esaslı bir sürekliliğe muhtaçtır. Eski ağaç üzerine daima aşı yapılabilir; her taraftan yeni filizler fişkrabilir; fakat millet, ister bir uzviyete, ister bir mânevîyete benzeşsin. Kökünden kesilip yeni baştan kurulamaz. Bu yolda atılan yanlış adımları zaman pek acı öder.

Tanzimattan sonra bu hakikate geç erişmemiz bize hayli yol kaybetti. Ancak bu buhranlı devrin bir faydası oldu. Bu gün kendimize dönüşün değerini daha çok anlıyoruz. Hâlâ bir şeyler arıyoruz, ve belki de bulabileceğimizden fazlasını aradığımız için yeni şahsiyetimiz eskilerinden farklı büsbütün yeni terkiplere doğru gidebilir.

Bizi kendimizden uzaklaştıran belli başlı sebepleri şu noktalarda toplayabiliriz: 1 — Tımar, zeamet ve loncalara dayanan eski imparatorluğun çökmesini durdurmak için, kendi üstyemizin mahsulü olmayan bir garp monarşisi kurmaya mecbur olduk. Ayağımızı yorganımıza göre uzatamadık. Bu yeni hayat tarzı aydınları halktan ayırmaya başladı.

2 — Bu yüzdence, cemiyette iki hayat birbirine dirsek çevirdi. Asırlarca kültürün kaynağı olmuş bütün ocaklar eski; alafrağa taklidinden doğan her şey yeni diye ayrıldı. Yeni, eskinin içinden fişkran bir dal olacak yerde, eskiyle yeni iki kısır cereyan halinde birbirile savaşmaya kalktı. Uzlaştığı zamanlar karma karışık, garip mahsuller verdi.

3 — Osmanlı devrinde medrese taassubu aşılıp, rindlik ve dervişlik denen yüksek bir seviyeye ulaşmışken, Tanzimat tan sonra bir müddet bu taassup canlandı: İstanbulda ve taşrada olgunlaşan millî sesin köklerine dirsek çevrildi: «Acem basması» diye hor görüldü. Çocukların elinden alındı. Yerine yabancı kopyalardan başka hiç bir şey konmadı.

4 — Garpten gelen fikir asıl bizi besleyecek olacak cereyanlar değildi. Romantiklerimiz, temsil ettikleri ada rağmen devri geçmiş olan 18 inci asrın ideolojilerini taklit ettiler. Roman tizm felsefesinden haberleri yoktu. Millet kendi köklerini bulması lâzımgeldiğini bilmi-

yorlardı. Condoreet'nin sathî ve zihinci terakkî fikrine saptılar. Asil muhtaç olduğumuz tabiat sevgisini, tarih şuurunu, millî geleneği uyandırmak garplasma yolunu görmediler.

Bundan dolayı uzun müddet edebiyat ve fikir tarihine karışmış büyük isimler mücerred dâvaların peşinde koşular, asıl kaynağı keşfedemediler: Medeniyetten bahsettiler, fakat bu medeniyetin ilk kaynaklarına kadar gitmeyi düşünmediler. Dinden bahsettiler, fakat vaktiyle Yunus'un, Âşık Paşa'nın, Süleyman Çelebinin yaptığı kadar millî bir heyecanla dini benimsetmesini bilmediler. Milliyetten bahsettiler, fakat yine onların milliyetçilik devrinden o kadar uzakta duydukları kadar samimî, asil milleti ve vatani görmediler. Medeniyet, din ve Turan üç mücerred, hayalî ve yaşanmamış mefhum olarak kaldı.

Bu buhrandan kurtulmak için garbî içinden ve daha derinden tanıyanların çoğalması, aydınları memleket içine sokan içtimai değişikliklerin olması, İstanbulda veya taşrada hâlâ yaşayan kendi âlemlerimizle bağlarını kesmemiş insanların garp kültürünün ışığından faydalanmaları, aydınlar «efkârı umumîye» sini uykudan uyandırmaları lâzımdı. Nitekim son kırk yıl içinde ağır ağır bu değişimin, bu uyanışın başladığına şahit oluyoruz. Bu gün kendimize dönüş yolunda millîhim adımlar atmış bulunuyoruz.

Alafrağa mukallitliğin alıp yürüdüğü bir zamanda Ahmet Vefik Paşa memleketi içinden tanımaya başlamıştı. Molière tercümelerinin bir kısmı kendi dünyamız zaviyesinden görülmüş adeta hakikî telifti. Akif Paşa, Süleyman Paşa şiirde, tarihte bu çığırını genişlettiler. «Edebiyatı Cedide» nin sahte diline ve bizimle ilgisiz eserlerine karşı Hüseyin Rahmi romanda terkipleri zayıf, fakat hayata çok yakın nûmuneler verdi. Tanzimat sonrasının üç mücerredine, medeniyet, din ve Turana karşı her sahada derinden anlaşılmalı medeniyet, içten yaşanmış din, hakikî millet ve vatan fikirlerine sarılmaya başladı. Garbî anlayışlar ve o ışıkla kendimize bakmasını bilenler medrese taassubundan kurtuldular. Divan, tekke ve âşık edebiyatımızın her köşesinde küller altına girmiş cevherler aradılar. Anlayış ve yaratıcı göz için artık eski - yeni kavgasının mânası kalmadı. Yalnız, eskinin içinde yaşayacak değeri aramak, onu kabuğundan ve «harıcı âlem» tarafından ayıklamak, bu günün zevki ve düşüncesi içinde canlandırmak lâzımdı. Beceriksiz ve tereddüt içinde başlıyan bu hamle, gittikçe hızlandı ve kuvvetlendi. Bir yandan da sanatkarın, âlimin gözünü memleketin derinliklerine çevirecek fikir hareketleri uyandı.

Şiirde Yahya Kemal, Bîza Tevfik eski hazinelerimizin iki millîhim kapısını açtılar. Ondan sonraki bütün nesillerde alafrağalık ve sahtelikten kurtuluş bu ilk hamleden kuvvetlenmektedir. Mimaride Kemal bizi âbidelerimizin değerini gösterdi. Fakat modern mimarinin bütün tecrübelerinden geçtikten sonra eski değer-

lerimizi bu zavayeden canlandırmanın yeni neslin hareketi daha etraflı oldu. Resimde Hamd

beyle başlayan tarihi görüş soruları nesillerde devam etti. Fakat yeni nesil Anadoluyu şehir şehir gezerek memleketin havasını resme koydu. Minyatürü canlandırdı. Musikide piyasa düşmüş ve müptezelleşmiş alaturkanın, gırtlığımızın teşekkülüne, dilimizin bünyesine uymadan yapılmış acemice alafrağa kopyalarının buhranlı devrinden sonra tanburî Cemî Dede Efendilerin an'anesini dürlitti. Yeni nesil Türk musikinin lahinlerini yeni hayata çarmakla kalmıyor, garba ta nıtmaya çalışıyor.

Sanat dallarında görülen bu kendimize dönüş hamlesi tarihte, cemiyet tetkiklerinde, fikir sahasında da başlamıştır. Ancak bu sahada tam verimli uzun bir zaman işi olduğu için daha çok beklemeliyiz. Hakikî mânasile garpli olmak için garp kültürünün ışığı ile kendi değerlerine bakmak ve kendilerini dönme lâzım geldiğini anlam bulunuyoruz. Henüz bunu anlamayanlar ve hâlâ kopyacı ve hayranlık içinde yüzenler bulunabilir. Fakat memleket kımıldanışı bu tek tük dökümlerden rahatsız olmayacak kadar kuvvetlidir. Gökalp'ın bu zamanlar formül haline koyduğu «Türkleşmek, İslâmlaşmak ve muasırlaşmak», bu üç mcerrede yanyana getirilmesi değil, yalnız «kendimize dönüş» le gerçekleşebilir.

